

Проф. др Слободан М. Благојевић

**О ПОТРЕБИ ПРЕДМЕТНОГ ОДРЕЂЕЊА ПРАВНЕ НАУКЕ,
ТЕОРИЈЕ ПРАВА И ФИЛОЗОФИЈЕ ПРАВА
И ЊИХОВИ МЕЂУСОБНИ ОДНОСИ**

I

Један од проблема везаних за правну мисао, мисао о праву, јесте проблем предметног одређења појединих њених облика и њихови међусобни односи. Да ли постоји предметна разлика између правне науке, теорије права, филозофије права и социологије права, разлика с гледишта њиховог спознајног подручја и која? Нема никакве рационалне потребе да постоји више назива за исти предмет, за исто спознајно подручје, односно за исти степен типолошког захвата истог предмета. Зато је одређивање подручја правних дисциплина, општих и појединачних, у функцији разрјешавања онтолошких и епистемолошких проблема сазнања права. У тој чињеници налази се мотив и циљ овог прилога. Овај проблем се већ дуже времена расправља у оквиру теорије права и филозофије права, са различитиошћу погледа и закључака.

Димензионирање, у предметном и методолошком смислу, научно-правних дисциплина, треба да буде у функцији спознаје феномена права. Сигурно да се не ради о неком потпуном одвајању правних дисциплина, што је и немогуће, него у релативном смислу, о нужном прецизирању њиховог спознајног подручја, које има значај за потпунију спознају права. Другим ријечима, ради се о некој врсти „друштвене подјеле рада“ између научно-правних дисциплина у захватању и објашњавању истог друштвеног феномена — права. Богатство и бит права су поље интересовања науке о праву и ту почиње њено диференцирање, које је условљено потребом његове потпуније спознаје. Више облика сазнања права последица су и његовог тоталитета; ради

се о појави са више димензија, страна, аспеката, видова. И конкретно-правна и теоријско-правна и филозофско-правна анализа дају (треба да дају) сазнање о праву као друштвеном феномену у његовом тоталитету, значи о његовој социјалној садржини, функцији и циљу.

Свјесни смо реалне могућности да природа проблема који се овдје расправља, може расправу да скрене на термилолошки терен, тако да се расправа о садржини замијени расправом о терминима, називима, што води у термилолошке спорове, а не у садржинска одређења. Због тога, настојаћемо да садржински димензионирамо појмове, колико је то могуће и да на основу тога произађу њихови називи, не негирајући никоме право да тим садржајима да и друге називе, остајући у предметној и методолошкој расправи код садржине а не код назива, избјегавајући тако расправу о називима који изражавају и означавају различите садржине. Избјегавајући, тако, опасност скретања расправе на термилолошки терен, битно је да знамо који се називи дају којој садржини, односно која садржина стоји иза њих. У складу са тим овдје износимо наша термилолошка одређења. Облик спознаје права у најопштијем смислу ријечи означавамо са „наука о праву“ или „правна мисао“, „мисао о праву“. Наука о праву или правна мисао, мисао о праву, као најопштији израз за све облике или врсте сазнања права, изражава се у три дисциплине: правна наука, теорија права и филозофија права. Правна наука означава све конкретно-правне, индивидуално-правне дисциплине, тј. оне дисциплине које изучавају конкретно право — југословенско, француско, римско итд., било које сада постоји (позитивно-правне науке), или оно које је постојало (историјско-правне науке). Конкретно — правна наука има своју теорију — теорија уставног права, грађанског права, кривичног права итд. Овд се ради о уопштавајућој правној науци, а не о општој правној науци. Она не даје знање о праву уопште, као таквом, него нпр.: о југословенском уставном или грађанском праву. Социологију права овдје не разматрамо као општу науку о праву, пошто сматрамо да општа теорија права треба да буде интегрално-синтетичка и вишедимензионална наука која захвата и објашњава све димензије права, па и социолошку димензију. Овим не желимо да негирамо потребу социологије права у предметном и методолошком смислу. Теорија права треба да полази од резултата социологије права у објашњавању те стране права. Наведена термилолошка прецизирања дата су у циљу јасних садржинских одређења, односно изјашњавања о суштини врсте исказа које дају поједине научне дисциплине из области права.

II

Разлике у називима научних дисциплина, као што смо констатовали, треба да буду посљедица разлика у њиховим предме-

тима, спознајним подручјима, односно у нивоу типолошког захвата истог предмета. Зато је неопходно полазити од онтолошког статуса научно-правних дисциплина. Наука о праву, односно сви њени облици, све њене дисциплине, јесу науке о стварности. Видљиво је да филозофију права не сматрамо надискусственом, ванискусственом дисциплином, тј. не усмјеравамо је на истраживање природног права, идеалног права, правичног права, божанског права, права националног духа, апсолутне идеје права.

Правна наука, по нашој терминологији, јесте грана науке о праву, врста правне мисли, мисли о праву. У овом смислу правна наука означава секторску дисциплину о праву, конкретно, појединачну науку о праву, позитивном праву и историјском праву. За разлику од овог облика правне спознаје, теорија права и филозофије права, такође гране науке о праву, јесу глобалне науке, облици глобалног, општег поимања и сазнања права. Наука о праву, кроз конкретно-правне науке (позитивно-правне и историјско-правне) сазнање о праву оно што непосредно произлази из правне стварности, из правног искуства, значи на основу изучавања правне норме, њене структуре, правног односа, правног поредка, правног субјективитета, форме и садржине права, законитости, правне технике, стварања и примјене права итд. Значи правна наука усмјерава своју оријентацију на оно што је позитивно право, на оно што је његова садржина, на садржину правних норми. Према томе, садржински посматрано, правна наука, позитивна и историјска, је дисциплинарни оквир конкретног права, па је као таква први и „природни“ спрат, степеница спознаје права, рефлексија правног искуства. Ради потпуне спознаје права постоји потреба и за вишим степенима сазнања права, другог и трећег степена, које даје теорија права и филозофија права, ослањајући се на сазнања која даје правна наука. Тако се до спознаје права долази кроз интеракцијски однос права и друштва, права и других друштвених појава, права у контексту свијета, у контексту проблема његове egzистенције и развоја. Овакво својство права не може успјешно да захвати и објасни само конкретно-правна наука. Неопходне су и теоријско-филозофске дисциплине.

Теорија права, као грана науке о праву, јесте уопштавајућа доктрина позитивног права. Њој конкретно-правна наука пружа искуствени материјал. Као таква, теорија права се приближава и правној науци и филозофији права. Она је међуспрат који повезује и обогаћује и једну и другу дисциплину. Теорија ослобађа правну науку од нужног позитивизма и формализма, а понекад и догматизма, али, у исто вријеме, чува научну спознају права од чистих, апстрактних и априористичких спекулација, до чега може да доведе филозофија права. Она је облик уопштавајуће синтезе посебних конкретног правних наука, па као таква, по својој природи мора бити и социолошка дисциплина, а не искључиво нормативна. Као таква, као синтетичко-интегрална

дисциплина, теорија права има и нормативног и социолошког, правног и политичког, социјалног и филозофског. Искази теорије права су рефлексивне позитивно-правне науке, позитивног права у његовој повезаности са друштвом.

Филозофија права, за разлику од теорије права, не третира питања и својства позитивног права, не анализира их, и не испитује. Она се бави суштином и бићем права, а не институтима позитивног права, грана права, чиме се на општи и уопштавајући начин бави теорија права. У односу на такву садржину филозофије права, теорија права садржи оно што је опште за сва конкретна права, за све конкретне правне науке. У смислу општих научно-правних дисциплина, филозофија права је најопштији дио опште спознаје права. Предмет филозофије права је сама суштина права. Ако се може тако рећи, теорија права је „филозофија“ позитивног права, док је правна филозофија, пак, „филозофија“ опште спознаје права, који смјешта право у контекст општег филозофског посматрања и схватања света. Произлази да филозофија права утврђује шта је у бити права, у његовом универзалном значењу, док правна наука утврђује шта сазнато право представља онда када се јави у облику правне норме, правног поретка, позитивног права. Теорија права се интерполира, умеће, између њих као виши, општији, апстрактнији вид сазнања права од правне науке, а нижи облик сазнања од правне филозофије. Полазећи од општих филозофских премиса, филозофија права посматра феномен права у укупности постојања и друштвених збивања, тражећи у праву оно што је од значаја за универзум, што је, са тога гледишта, суштина и идеја права. Она не расправља односе у позитивном праву, него расправља о смислу права у склопу смисла свијета као универзума.

III

Из претходно наведеног произлази да између правне науке теорије права и филозофије права нема разлике у предметном смислу, јер све три захватају и објашњавају исти предмет — право. Између њих постоји разлика у нивоу типолошког захвата и објашњавања права као друштвене појаве, значи истог спознајног подручја. Правна наука је непосредно емпиријска наука, док су теорија и филозофија права посредно емпиријске науке. Правна наука употребљава конкретне позитивно-правне и социолошке методе, полазећи од правних норми као облика друштвене стварности. Теорија и филозофија права, пак, употребљавају апстрактне методе, методе апстраховања, па тако своје спознајно подручје вежу за право кроз апстрактну анализу правних материјала, дајући о праву различите нивое сазнања. Свака филозофија права је, на одређени начин, и његова теорија. Ипак, теорија права није и његова филозофија, ма колико била општа

и уопштавајућа. Филозофија је виши спрат у сазнању права од теорије права. Теорија права, на бази позитивно-правног материјала, анализира основна питања и проблеме права на нивоу општости, изражавајући оно што је заједничко за сва права, која постоје и која су постојала.

Научно-правна, теоријско-правна и филозофско-правна спознаја, њихов дјелокруг, с гледишта суштине и врсте исказа које дају поједине од њих, не поклапају се, али се оне непрестивно не одвајају једна од друге, не искључују се. Разлике између њих нијесу сасвим јасне, односно признате. Тешко је, нарочито када се ради о односу теорије права и филозофије права, рећи гдје престаје дјелокруг једне а почиње дјелокруг друге дисциплине. Стварни проблеми произлазе из позитивног права као искуственог права, из права као особене друштвене регулације и објективизације. Ипак, стварање сваког конкретног позитивног права — римског, средњевјековног и свих каснијих права имало је за основу неку теорију и филозофију права. Оно што су реални, искуствени, позитивни облици испољавања права — правне норме, институције права, стварање права, примјена права, итд., има за подлогу неку општу рефлексију. Гране јединствене науке о праву су аутономне и засебне дисциплине, али са узајамном повезаношћу и утицајем. Тотализирање или уопштавање реалних чињеница живота нужност је и за конкретно човјеково дјеловање. Зато је теоријски и филозофски приступ у проучавању права, теоријски и филозофски приступ феномену права нужан, без чега нема спознаје његове природе, улоге, функције, циља и смисла. Без тога нема перспективне друштвене активности на усмјеравању будућег развоја права. Зато постоји потреба научног афирмисања свих облика сазнања права, што пружа веће могућности у области сазнања права.

Siobodan Blagojević, professor, Ph. D.

ABOUT THE NEED FOR SUBJECT DETERMINATION OF LAW SCIENCE
THEORY OF LAW AND PHILOSOPHY OF LAW AND THEIR
MUTUAL RELATIONS

Summary

Above mentioned disciplines of law have the same subject of research and comprehensive area, and that is law. Therefore comes the question what is the subject difference between them. Difference can be found only in the level of typological approach to the same subject. For that reason a clear

terminological determination is proposed. The science of law should seize all three ways of comprehension of law: science, theory and philosophy, of law. The science of law is a concrete discipline of law — constitutional law, civil law, criminal law, etc. Theory and philosophy of law are global, general sciences on law. Theory of law deals with the analysis of positive law qualities that law science has achieved, and as such, it is »philosophy« of positive law. But philosophy of law deals with essence and being of law, discusses the sense of law within the sense of the world as universe. So, it represents the philosophy of the general comprehension of law. There is a subject difference among three disciplines of law only in the level of typological approach and explanation of law, as social phenomenon, that means of the same comprehensive area.